

TÜRKİYE'NİN AKDENİZ HAVZASINDAKİ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE KARŞI REKABET GÜCÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet Barkın DİNÇER¹ Sude DIŞKAYA²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Akdeniz Havzası içerisinde yer alan, gelişmekte olan ve Serbest Ticaret Anlaşması imzaladığı Arnavutluk, Bosna Hersek, Mısır ve Tunus ile ticaretindeki rekabet avantajlarının gözlemlenerek, Türkiye için gerekli politika önerilerinin geliştirilmesidir. Bu kapsamda 2012-2022 dönemi arasında Türkiye'nin seçili ülkeler ile Ticaret Bakanlığı tarafından paylaşılan başlıca ticaret ürün grupları, demir-çelik (72), plastik ve mamulleri (39), deri ve kösele (41), inorganik kimyasallar (28) içerisindeki rekabet avantajları, Balassa'nın karşılaştırmalı üstünlükler indeksiyle hesaplanmıştır. Bulgular, Türkiye'nin Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenmiş ana ürün grupları içerisinde demir ve çelikte orta düzeyde rekabet avantajına sahip olduğunu, diğer ürün gruplarında ise rekabet gücünü istikrarlı olarak artırdığını ve bu bağlamda karşılaştırmalı üstünlük katsayılarının göz ardı edilmemesinin uluslararası ticaretine katkı sağlayacağını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, Rekabet Avantajı, Akdeniz Havzası

A STUDY ON TÜRKİYE'S COMPETITIVENESS AGAINST DEVELOPING COUNTRIES IN THE MEDITERRANEAN BASIN

Abstract

The aim of this study is to observe Türkiye's competitive advantages in its trade with Albania, Bosnia and Herzegovina, Egypt, and Tunisia, which are developing countries in the Mediterranean Basin and with which Türkiye has signed Free Trade Agreements, and to develop the necessary policy recommendations for Türkiye. In this context, Türkiye's competitive advantages in the main trade product groups, iron and steel (72), plastics and plastics products (39), leather and leatherette (41), and inorganic chemicals (28), which are shared by the Ministry of Trade with selected countries for the period 2012-2022, are calculated with Balassa's comparative advantage index. The findings emphasize that Türkiye has a moderate competitive advantage in iron and steel among the main product groups determined by the Ministry of Trade, while it has been steadily increasing its competitiveness in other product groups, and in this context, not ignoring the comparative advantage coefficients will contribute to its international trade.

Keywords: International Trade, Comparative Advantage Theory, Competitive Advantage, The Mediterranean Basin

Giriş

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararıyla birlikte serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ve bu tarihten itibaren ihracata dayalı sanayileşme politikasını ön plana çıkarmıştır. Bu karar ile, ticari ilişkilerini hem küresel hem de bölgesel çapta şekillendirmeye devam etmektedir. Bu kapsamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü (1995) ile küresel ölçekte ticari ilişkilerini şekillendiren Türkiye, gümrük birlikleri, serbest ve tercihli ticaret anlaşmaları ile bölgesel ölçekte ticari ilişkilerini şekillendirmeye ve geliştirmeye çalışmaktadır. Küresel çaptaki ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün bölgesel anlamdaki amaçlarına ulaşamaması, ülkelerin serbest ticaret anlaşması gibi çeşitli bölgesel ekonomik entegrasyonlara yönelmesine sebep olmaktadır (Akay, 2023). Bu bağlamda da Türkiye'nin Akdeniz Havzası'nda gelişmekte

¹ Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, mehmet.barkin@hotmail.com, ORCID: 0009-0009-5954-2916

² Öğr. Gör., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, sudediskaya@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0009-0003-8816-4236

olan Bosna Hersek, Tunus, Arnavutluk ve Mısır ile ticari ilişkilerini güçlendirmek için yapmış olduğu Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) bulunmaktadır.

Ekonomik bütünleşme 21. yüzyılın en gözde konularından birisidir. Günümüzde ülkeler gerek ekonomik gerekse sosyal bütünleşme çabaları içerisinde. Bu kapsamda STA, ülkeler arasındaki ticaret engellerinin azaltılmasına ve ticaretin serbestleşmesine dayanan bir anlaşmadır. Ülkeler **ikili** (Türkiye-Güney Kore), **çoklu** (Trans-pasifik ortaklığı), **bölgesel** (Avrupa Birliği, NAFTA, ASEAN) veya **bölgeler arası** (AB-G. Kore STA, EFTA-Singapur STA) ticaret anlaşmaları yaparak pazarlara erişim stratejilerini geliştirmektedirler (Agung v.d, 2019; Doğan ve Uzun, 2014; Örnek ve Altun, 2022; Sharma ve Chua, 2000).

Türkiye, 1995 yılında Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalayarak ticaretini önemli ölçüde serbestleştirmiş ve 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren bu anlaşma kapsamında sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergilerini ve kotaları kaldırmıştır. Bu süreçte, Türkiye dünya genelinde pek çok ülke ile de serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır. (Ateş ve Seymen, 2019). 2024 yılı itibariyle Türkiye'nin 23³ ülke veya ülke grubu ile serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır (T.C Ticaret Bakanlığı) . Bu anlaşmalar Türkiye'nin ticaret hacmini artırmakta, ihracatı çeşitlendirmekte ve ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin küresel pazarlarda rekabetçi olmasına katkıda bulunarak ekonomik ilişkilerini de güçlendirmektedir. Dahil olunan her anlaşma ile ülkeye yatırım çekme potansiyeli artmakta ve yerli üreticiler için yeni pazarlar açılmaktadır (Cihan ve Sandalcılar, 2021).

Bu çalışmada, Türkiye'nin Akdeniz Havzası içerisinde bulunan, gelişmekte olan ve STA imzalamış olduğu ülkelerle arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri belirlemek amaçlanmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklerin analiz edilebilmesi amacıyla Balassa İndeksi kullanılmış ve Ticaret Bakanlığı tarafından açıklanan başlıca ticaret kalemleri analize dahil edilmiştir. Bu bağlamda 2012-2022 yılları arasındaki demir-çelik (72), plastik ve mamulleri (39), deri ve kösele (41), inorganik kimyasallar (28) ürün gruplarının ticaret verileri kullanılmıştır. Çalışmanın ana amacı, Türkiye'nin Akdeniz Havzası içerisinde STA imzaladığı gelişmekte olan ülkelerle başlıca ticaret kalemlerinde rekabet güçlerini incelemektir. Çalışma Balassa indeksi ile Türkiye için elde edilen verilerin, Akdeniz Havzası içerisindeki rakipleriyle olan rekabet gücü ve uluslararası ticaret politikaları üzerindeki etkisini vurgulayarak literatüre katkı sağlamaktadır. Çalışmada öncelikle Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi açıklanmış, sonrasında ilgili literatür incelenmiştir. Sonraki kısımlarda ise sırasıyla çalışmanın tasarımı, yöntemi, bulguları ve son olarak çalışmadan elde edilen sonuçlar ve Türkiye için rasyonel politika önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

1. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ürün piyasalarındaki, sermaye akımlarındaki ve döviz kurlarındaki hızlı değişimler dünya çapındaki ticari ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu yeni yapılanma küresel çaptaki rekabet gücü ve ticaret ile ilgili görüşlerin tekrar değerlendirilmesini sağlamıştır (Erkan v.d., 2015). Küresel piyasalardaki bu yeni yapılanma, ekonomistlerin karşılaştırmalı üstünlük teorisine dayanarak ortak bir görüş öne sürmelerine neden olurken, uluslararası toplantılarda da hem ikili hem de bölgesel ticaretin serbestleştirilmesinin öne çıkan konulardan biri olduğu gözlemlenmiştir (Rashid, 2006).

Yavaşlayan küreselleşme olgusunun, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlarla yeniden hızlanmasıyla birlikte uluslararası ticaretin kuralları yeniden belirlenmiş; uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve ekonomik bazdaki bölgesel birleşmeler ile ilgili çeşitli değişiklikler zorunlu hâle gelmiştir. Bu bağlamda uluslararası ticarete ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre yeni dış ticaret stratejilerini belirlemeleri ön plana çıkmıştır (Erkan v.d., 2015; Kazancı ve Lüy, 2023).

Mutlak Üstünlükler Teorisi, ilk olarak uluslararası ticaret alanında Adam Smith (1766) tarafından ortaya konulmuştur. Bu teori kapsamında Adam Smith, ülkelerin fiyat avantajına sahip olduğu ürünlerin ihracatına odaklanmalarını, üretimde fiyat avantajına sahip olmadıkları ürünleri ise ithal etmelerini önermektedir (Smith, 1991). Ricardo (1817) ise uluslararası ticaret alanına "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" ile katkı sağlamıştır. Bu teori kapsamında Ricardo, Mutlak Üstünlükler Teorisi çerçevesinde önerilen ülkelerin bir ürün ya da hizmet üretimindeki mutlak farka değil, ülkelerin söz konusu ürün ya da

³ Türkiye'nin hâlihazırda 23 ülke ile (EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna ve Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Morityus, Güney Kore, Malezya, Moldova, Faroe Adaları, Singapur, Kosova, Venezuela, Birleşik Krallık ve BAE) STA'ları yürürlüktedir. Müzakereleri tamamlanan Ukrayna, Katar, Sudan ve Lübnan STA'larının iç onay süreçleri devam etmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, Erişim Tarihi: 30.05.2024).

hizmet kapsamındaki nispi fiyat avantajına odaklanmasını önermiş, dış ticaret politikalarını buna göre düzenlemelerinin gerektiğini belirtmiştir (Ricardo, 1817).

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, bir ülkenin hangi ürün veya hizmetler için ihracata odaklanması ve diğer ürün ve hizmetleri ithal etmesinin avantajlı olacağı konusuna odaklanmaktadır (Alaskarov ve Sandalcılar, 2023). Ricardo'nun öne sürdüğü "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" çerçevesinde, bir ülke ticaret yapabileceği diğer ülkelere göre nispi olarak daha düşük birim maliyetle üretebildiği ürünlerin ihracatında uzmanlaşmalı, nispi olarak daha yüksek maliyetle ürettiği ürünleri ise ithal etmelidir. Ayrıca bir ülke iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olduğu durumlarda bile karşılaştırmalı üstünlükler ile ticaret yapması mümkündür. Bu sayede uluslararası ticarete tüm ülkelerin aktif şekilde yer alacağı ve ticari ortamın hareketleneceği savunulmaktadır. Gelişmiş ülkenin nispi olarak ucuza üretebildiği ürünlere odaklanması, az gelişmiş ülkelerin de uluslararası ticarete kendilerine yer bulabilmelerine yer açtığı için, teorinin uygulanmasının ticari ilişkileri artıracakı belirtilmiştir (Topuz ve Coşkun, 2018).

1.1. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, uluslararası ticaret kapsamında sıklıkla kullanılan temel teorilerden birisi olmasıyla birlikte, ampirik olarak karşılaştırmalı üstünlükleri ölçebilmek oldukça zordur. Bunun sebebi ise, karşılaştırmalı üstünlük kavramının, ticaret sonrasındaki veriler ile ölçülen nispi fiyatlar açısından tanımlanmasıdır (Erkan, 2011).

Bir ülkenin, diğer bir ülke ya da ülke gruplarına olan karşılaştırmalı üstünlüklerini belirlerken fiyat veya fiyat dışı değişkenler, ülke grupları veyahut ürün sayıları ile ölçülmesi güç çok sayıda değişkeni ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle karşılaştırmalı üstünlükler hesaplanırken, ticaret öncesi veriler yerine ticaret sonrası durumdaki veriler temel alınarak hesaplama yapılmaktadır. Bu alandaki ilk adımı Liesner 1958 yılında atmış olmasına karşın, en sık kullanılan yöntem Balassa'nın "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi" olmaktadır. Balassa tarafından 1965 yılında geliştirilmiş olan "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi" ticaret sonrası verilerle karşılaştırmalı üstünlüğün hesaplanabileceğini vurgulamaktadır. Söz konusu indeks en basit şekilde, bir ülkenin bir ürünündeki ya da sektördeki uzmanlaşmasını, diğer ülke/ülkeler ya da dünyanın uzmanlaşması ile karşılaştırmaktadır. Bu noktada karşılaştırmalı üstünlüklerin hesaplanmasındaki nihai hedef, karşılaştırmalı üstünlüğe sebep olan nedenleri aramak değil, karşılaştırmalı üstünlüğe ne derecede sahip olduğunun belirlenmesidir (Çakmak, 2005; Unat, 2022).

Ülkelerin rekabet avantajlarını ölçmeye yönelik olarak kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi (RCA) şu formül ile hesaplanmaktadır:

$$RCA_{ij} = (X_i / X_{ij}) / (X_a / X_{aj}) \quad (1)$$

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler formülünde RCA bağımlı değişkendir. Balassa endeksi olarak da literatürde yer alan bu formülde i belirli bir ülkeyi ifade ederken j belirli bir endüstri ya da ürün grubunu ifade eder. Denklem sağ tarafındaki X_i ülkenin belirli ürün grubundaki ihracatını ve X_{ij} toplam ihracatını temsil ederken, X_a hedef ülkenin/dünyanın ürün grubundaki ihracatını ve X_{aj} toplam dünya ihracatını temsil etmektedir. Balassa yaklaşımına göre karşılaştırmalı üstünlük endeksi belirli bir zaman aralığında ülkenin rekabet gücünü zayıf ya da güçlü şekilde bir aralıkta göstermektedir (Serin ve Yeldan, 2023).

Tablo 1. Karşılaştırmalı Üstünlük Düzeyi Sınıflandırması

RCA İndeks Değeri	Karşılaştırmalı Üstünlük Düzeyi
$0 < RCA < 1$	Karşılaştırmalı Üstünlük yok
$1 < RCA < 2$	Zayıf Karşılaştırmalı Üstünlük
$2 < RCA < 4$	Orta Karşılaştırmalı Üstünlük
$4 < RCA$	Güçlü Karşılaştırmalı Üstünlük

Kaynak: (Serin ve Yeldan, 2023).

2. Literatür

Ülkelerin birbiriyle rekabet edebilme ve piyasada başarılı olabilme konusunda rekabet gücü oluşturmaları önemlidir. Bu gücü oluşturmak ve sonrasında artırmak için, ülkelerin ürünlerini minimum maliyetle üretebilmesi gerekmektedir. Bu süreçte, üretim verimliliğini artırmak, teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmak, iş gücünün kalitesini yükseltmek ve ekonomik altyapıyı güçlendirmek gibi faktörler ön plana çıkmaktadır (Yalçın, 2024).

Literatür taramasında Türkiye'nin emek yoğun mallar üzerindeki rekabet gücü ile ilgili çalışmalara ağırlık verildiği gözlemlenmiştir (Erdem, 2020). Örneğin Türkiye'nin yaş meyve-sebze üretiminde karşılaştırmalı üstünlük elde ettiğini ortaya koyan çalışmalarda Türkiye'nin yaş meyve-sebze üretiminde Avrupa'da birinci dünyada ise dördüncü sırada yer aldığı belirtilmektedir (Akay v.d., 2023). Yaş meyve ve sebze özelinde elde edilen bu potansiyel gerek yurt içinde gerekse yurt dışında olumlu bir durum olarak ifade edilebilir, fakat gelişmiş ülkelerin ihracat verileri incelendiğinde teknoloji bazlı ürün üretiminin görece emek-yoğun mallardan elde edilen ihracata göre daha yüksek olduğu (Yalçın ve Bakan, 2021) ve bu kapsamda da dünya çapında rekabet elde edebilmek adına katma değerli ürün üretimine odaklanılması gerektiği kanısına varılabilir. Bu konumu elde edebilmek için dünyadaki gelişmeler yakından takip edilmeli, teknoloji bazlı yatırım ve projelerin artırılmasına yönelik teşvikler sağlanmalıdır (Altuntaş, 2021).

Literatürde yapılan çalışmalarda, ülkeler arasındaki dış ticaret verilerini analiz etmek için genellikle RCA ve türevi endeksler kullanılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye ve diğer ülkeler için çeşitli rekabet gücü ölçüm yöntemlerini kullanan geniş bir akademik literatür olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar, farklı zaman dilimlerinde, genel ihracat, sektörler veya mal grupları özelinde ve çeşitli ülke veya ülke gruplarına karşı ülkelerin rekabet gücünü ölçmeye yöneliktir. Tablo 2 konu ile ilgili çalışmalarda kullanılan yöntemlerin ve analiz edilen verilerin karşılaştırılabilirliğini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Tablodaki sıralama, her çalışmanın analiz ettiği döneme ve ülke/bölge kombinasyonuna göre kronolojik bir düzen oluşturularak yapılmıştır.

Tablo 2. Ülkelerin Uluslararası Rekabet Gücü ve Karşılaştırmalı Üstünlük Analizi⁴

Yazar/lar	Örneklem	Yöntem	Bulgular
Çeştepe, 2012	Türkiye ve seçilmiş Ortadoğu ülkeleri	RCA ve GL Endeksi	Türkiye'nin 1999-2009 yılları arasındaki Lübnan, Irak, İran, Suriye, Filistin, BAE gibi Ortadoğu ülkeleri ile ticaret analizi yapılmış, analiz sonucunda bahsedilen ülkelerden Türkiye'nin petrol ve doğal gazda rekabet gücü elde edemediği fakat makine, ulaşım araçları, demir-çelik endüstrisi ve kimyasal maddeler konusunda yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirtilmiştir.
Bashimov, 2017	Türkiye ve seçili ülkeler	RCA ve TBI	Türkiye'nin 2000-2014 dönemi için Libya, Irak ve İran gibi Ortadoğu ülkelerine olan mobilya ticaretinin artma eğiliminde olduğu, Irak'tan sonra ikinci sırada Libya'ya olan mobilya ticaretinde karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Kalaycı, 2017	Türkiye- STA ülkeleri	RCA ve SITC Sınıflaması	Türkiye'nin 2016-2021 yılları içerisinde serbest ticaret anlaşmasında yer alan ülkeler ile yaptığı ihracatta canlı hayvan ve gıda maddeleri, alkol ve tütün ürünleri ile çeşitli mamul eşya grupları arasında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, akaryakıt hariç yenilenemeyen hammaddeler, hayvansal yağlar ve bazı sanayi ürünlerinde ise karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı görülmüştür.

⁴ Çalışmalarda kullanılan kısaltmaların tam açıklamaları ve karşılıkları aşağıdaki gibidir:

RCA	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (Balassa Endeksi)
ESI	İhracat Benzerlik Endeksi
NEI	Net İhracat Endeksi
SITC	SITC Teknoloji Sınıflandırması
RTA	Nispi Ticaret Endeksi
TBI	Ticaret Balans (Denge) Endeksi
GL	Grubel-Lloyd
RXA	İhracat Avantaj Endeksi
RMA	İthalat Avantaj Endeksi
KİP	Karşılaştırmalı İhracat Endeksi
RSCA	Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi

Altuntaş, 2021	Türkiye - dünya otomotiv endüstrisi ihracat verileri	RCA	Türkiye'nin 2014-2020 yılı içerisindeki otomotiv sektöründeki ihracat verileri dünya ihracat verileri ile karşılaştırılmış, elde edilen sonuçlara göre Türkiye'nin dünya otomotiv sektöründe rekabet üstünlüğü elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Kuşat ve Denli, 2021	Türkiye-BRICS	RCA	Türkiye, 2008-2019 yılları arasında gıda ve canlı hayvanlar ihracatında BRICS ülkelerine karşı rekabet avantajına sahipken, makine ve ulaşım araçları ihracatında sadece Çin'e karşı avantajlı konumdadır. Ancak tekstil sektöründe Çin ve Hindistan'a karşı dezavantajlı durumdadır. Ayrıca Türkiye'nin akaryakıt hariç yenilemeyen hammaddeler ihracatında Brezilya, Rusya ve Güney Afrika'ya karşı dezavantajlı konumda olduğu gözlemlenmiştir.
Özbaş ve Yıldırım, 2022	Türkiye -dünya ihracat-ithalat verileri	RCA ve RTA	Türkiye'nin 2001-2019 yılları arasında rekabet avantajına sahip olduğu ürünler arasında, üretimde ağırlıklı olarak işgücünün veya sermayenin kullanıldığı (emek/sermaye yoğun) ürünlerin olduğu gözlemlenmiştir. Üretim sürecinde ileri düzeyde teknoloji, bilgi birikimi ve yüksek nitelikli insan gücü gerektiren katma değerli ürünlerin ihracatında (teknoloji yoğun) ise yeterli ilerleme kaydedemediği sonucuna ulaşılmıştır.
(Yeldan, 2023)	Türkiye- Rusya, Fransa, Almanya, ABD ve Çin	RCA ve KİP	Türkiye'nin 2010-2020 yılları arasındaki savunma sanayisindeki ürünler bazında dalgalı seyir sergilediği fakat son zamanlarda özellikle zırhlı araç ihracatında karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Erkekoğlu ve Koçer, 2024	Türkiye-Rusya	RCA, Gini Hirschman Endeksi ve GL Endeksi	Türkiye'nin 2005-2020 yılları arasında Rusya'ya yaptığı ihracatta 21 mal grubu içerisinde 16'sında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, 4 mal grubunda karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunmadığı ve 1 mal grubunda ise üstünlük veya dezavantajı olduğuna dair bir durum tespit edilememiştir.
Özdemir, 2024	Türkiye	RCA ve TBI	Türkiye'nin 2013-2021 yılları içinde bakım-onarım, lojistik, sigorta-emeklilik ve kamu hizmetlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Yalçın, 2024	MIST Ülkeleri	RCA, ESI, NEI	2012-2021 verilerine göre elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir; Meksika: Üretim sürecinde sermaye (makine, ekipman gibi) kullanımının diğer üretim faktörlerine göre daha fazla olduğu ürünlerin ihracatında rekabetçi bir konuma sahiptir (<i>sermaye-yoğun</i>). Endonezya: Üretim sürecinde hammadde kullanımının ve işgücünün (emek) ön planda olduğu ürünlerin ihracatında rekabetçi bir konumdadır (<i>hammadde-emek yoğun</i>). Güney Kore: Sermayenin ağırlıklı kullanıldığı ve zor taklit edilebilen ürünlerin ihracatında rekabetçi konumda bulunmaktadır (<i>sermaye-yoğun</i>). Türkiye'nin ise; üretimde ağırlıklı olarak işgücü ve sermayenin kullanıldığı ürünlerin ihracatında rekabetçi bir konumda olduğu tespit edilmiştir (<i>emek-sermaye yoğun</i>).

Tablo 3'te, Türkiye'nin örnekleme yer alan ülkeler ve mal gruplarıyla olan ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğünü inceleyen akademik çalışmaların bulguları kronolojik bir sıralamada sunulmuştur. Bu çalışmalar, Türkiye'nin çeşitli ülkeler ve mal gruplarıyla olan ticaretinde sahip olduğu rekabet avantajlarını farklı dönemler ve sektörler bazında analiz ederek, Türkiye'nin uluslararası ticaretteki konumunu detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmalarda kullanılan yöntemler arasında RCA, TBI, GL gibi endeksler ve bazı ekonometrik yöntemler yer almaktadır.

Tablo 3. Örneklemde Yer Alan Ülkelerin Türkiye ile Karşılaştırmalı Üstünlüklerini İnceleyen Çalışmalar

Yazar/lar	Örneklem	Yöntem	Bulgular
Ketenci ve Bayramoğlu, 2018	Türkiye ve dünya karşılaştırması	RCA	Türkiye'nin uluslararası piyasalarda önemli bir tarım ürünü olan cevizin RCA ölçümlerine göre 2005-2016 dönemleri arasında dünya pazarındaki rekabet gücü ve değişimleri incelenmiştir. Türkiye'nin rekabet gücü 2005-2015 yılları arasında artmasına rağmen, 2016 yılında karşılaştırmalı üstünlüğünün azaldığı gözlemlenmiştir.
Mrdalj v.d., 2019	Bosna Hersek – dünya et ihracatı verileri	RCA ve GL	Serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması ile Bosna Hersek 'in et ihracatında 2014-2017 yılları arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri incelenmiştir. Bosna ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye'nin et ticaretinde daha güçlü bir performans sergilediği ve daha fazla karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bosna Hersek'in diğer ülkelerle karşılaştırıldığında da et ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı belirlenmiştir.
Aksoy ve Kaymak, 2021	Türkiye-Balkan ülkeleri	RCA VE TBI	Türkiye'nin 2017 yılına ait domates ihracatında, Arnavutluk ve Makedonya dışındaki Balkan ülkelerine karşı karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Türkmen ve Yiğitler, 2022	Türkiye	RCA, Johansen Testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli	1989-2017 dönemi arasında Türkiye 'deki imalat sektörünün orta teknoloji ürünlerinde rekabet gücü elde ettiği fakat yüksek teknoloji ürünlerinde ise rekabet gücü elde edemediği sonucuna ulaşılmıştır.
Demir ve Önder, 2023	AB'ye aday olan ülkeler (Türkiye, Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya)	RCA	2010-2020 dönemi AB'ye aday ülkelerin tekstil sektörü üzerine yapılan araştırma sonucunda Arnavutluk 'un 4 ürün grubunda, Sırbistan'ın 1, Kuzey Makedonya'nın 2 ve Türkiye'nin 8 ürün grubunda karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çaşkurlu, 2023	Türkiye ve dünya karşılaştırması	RCA, TBI, RSCA, RTA, RXA, RMA	Türkiye 2021 yılı için durum buğdayı üretiminde Tunus , Cezayir ve Fas'a göre karşılaştırmalı olarak daha düşük bir üretim gerçekleştirmesine rağmen, buğday unu ihracatında ilk ve makarna ihracatında ise dördüncü sırada yer almaktadır.
Özözen, 2023	Türkiye ve dünya karşılaştırması	RCA	Türkiye'nin 2000-2020 yılı için narenciye sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüğü incelenmiş, analiz sonuçlarına göre portakal alt grubunda İspanya, Güney Afrika ve Mısır 'ın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, Türkiye'nin ise genel olarak narenciye sektöründe İspanya ve Güney Afrika hariç diğer ülkelerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir.
Uzundumlu ve Ateş, 2024	Zeytin üretiminde önde gelen ülkeler	RCA ve RXA	1961-2021 dönemini kapsayan çalışmada, zeytin üretiminde önde gelen ülkeler arasındaki rekabet üstünlükleri değerlendirilmiştir. Bu süreçte zeytin üretiminde güçlü konumda olan ülkeler, Tunus , Yunanistan, Fas, İspanya, Portekiz, İtalya ve Türkiye olarak sıralanmıştır.
Çimen, 2024	Türkiye ve dünya karşılaştırması	RCA ve RXA	Türkiye'nin 2005-2022 dönemindeki verilere göre çimento sektöründe daha güçlü, demir-çelikte orta düzeyde, alüminyumda ise zayıf rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir. Elektrik ve gübre sektörlerinde ise Türkiye'nin diğer ülkelere göre rekabet açığı yaşadığı, yani bu sektörlerde daha az rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. Araştırma Tasarımı

Pozitivist felsefe temelinde, teknik ilgiye dayalı olarak çıkmış olan bu çalışma ontolojik olarak, varlık felsefesi temelinde belirlenimci yani kuralcı, deterministtir ve somut dünya verileri çerçevesinde radikal yapısal paradigmayı kendisine temel almaktadır (Günbayi ve Sorm, 2018). Epistemoloji, bilgiyi neyin oluşturduğu ve onu elde etmenin yollarını konu almaktadır (Burrell vd., 1979). Epistemolojik açıdan bakıldığında, çalışma öngörme, ölçme ve kanıtlama yolunu kullanmış ve aksiyolojik olarak, bir başka deyişle değerlerin niteliği olarak objektif verileri analiz etmiştir. Bu bağlamda yapılan nicel ilişkisel taramanın dayandığı radikal yapısal paradigma, politik önerilerin öne sürülmesinde dayanak sağlayabilmektedir (Burrell v.d., 1979; Günbayi ve Sorm, 2018). Araştırmada kullanılan veriler TRADEMAP üzerinden elde edilmiştir. Seçilen ülkeler ise Akdeniz Havzası içerisinde bulunan ve Türkiye ile STA imzalamış ülkeler olarak sınırlandırılmıştır. Ürün grupları ise söz konusu ülkeler ile Türkiye arasındaki başlıca ticaret kalemlerini oluşturmaktadır. Elde edilen veriler Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın odak noktasını ise ortaya çıkarılan karşılaştırmalı üstünlük dereceleri ve ülkelerin bu noktadaki ticari politikaları oluşturmaktadır.

3.1. Metot ve Bulgular

Çalışmanın kapsamı, Akdeniz Havzası içerisinde yer alan, gelişmekte olan ve Türkiye'nin STA imzalamış olduğu ülkelerle sınırlandırılmıştır. Söz konusu ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenerek, Ticaret Bakanlığı tarafından belirtilen başlıca ticaret kalemlerinde rekabet güçlerinin 2012-2022 yılları arasındaki değişiminin izlenmesi çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda belirlenen ülkeler ile ticarete en çok konu olan 4 ürün grubunun (Demir ve Çelik - Deri ve Kösele - Plastik ve Mamüller - İnorganik Kimyasallar) ihracat rakamları kullanılmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenebilmesi amacıyla ise Balassa İndeksi hesaplanmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlüklerin analiz edilebilmesi amacıyla TRADEMAP üzerinden söz konusu 4 ürün grubunun 2012-2022 yılları arasındaki verileri elde edilmiştir. Söz konusu ülkelerin (Bosna-Hersek-Tunus-Arnavutluk-Mısır-Türkiye) tamamında 2023 yılı verilerine erişilemediği için kullanılamamıştır. Bu bağlamda elde edilen değerler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4. Türkiye ve Seçili Ülkelerin Belirli Ürün Gruplarındaki Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükleri (2012-2022)

Yıl/Ülke/Ürün Grubu	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
BOSNA HERSEK	72	3,38	3,02	3,01	2,61	2,19	1,97	2,42	2,52	2,33	2,36	1,93
	41	8,88	7,72	5,97	6,24	6,55	6,70	6,74	5,52	4,30	4,92	4,63
	39	0,80	0,83	0,85	0,91	0,96	0,92	1,00	1,28	1,40	1,25	1,35
	28	6,25	6,11	7,16	7,82	8,45	8,26	7,25	8,04	7,11	6,31	5,80
ARNAVUTLUK	72	4,88	4,05	3,79	3,92	3,28	3,92	4,78	4,28	4,32	5,19	5,55
	41	6,92	6,22	5,62	5,25	4,80	5,23	5,03	4,68	4,48	3,74	5,01
	39	0,14	0,18	0,18	0,18	0,23	0,21	0,20	0,24	0,21	0,28	0,45
	28	0,04	0,06	0,05	0,17	0,19	0,15	0,18	0,13	0,21	0,14	0,26
MISIR	72	1,14	1,61	1,06	0,67	1,18	1,55	1,64	1,14	1,38	1,68	1,13
	41	2,33	3,17	3,77	3,92	3,17	2,88	2,74	2,34	2,12	2,25	2,15
	39	1,41	1,67	1,89	1,88	1,52	1,72	1,80	1,97	1,85	1,80	1,63
	28	2,47	2,58	2,46	1,94	1,59	2,16	2,46	1,94	1,66	2,01	2,74
TUNUS	72	0,21	0,19	0,15	0,14	0,11	0,14	0,24	0,47	0,53	0,74	0,64
	41	1,61	1,52	1,31	1,41	2,02	1,70	1,50	1,26	1,13	1,45	1,43
	39	0,76	0,81	0,81	0,79	0,87	0,96	1,00	1,10	1,04	1,02	1,05
	28	4,64	4,24	4,79	3,95	4,78	3,69	3,13	3,80	3,38	4,21	3,90
	72	3,21	2,89	2,51	2,29	2,29	2,47	3,15	2,79	2,76	3,00	2,49

TÜRKİYE	41	0,61	0,73	0,76	0,69	0,78	0,90	1,01	1,25	1,12	1,32	1,41
	39	1,07	1,14	1,16	1,11	1,03	1,03	1,06	1,13	1,18	1,22	1,37
	28	1,19	1,13	1,26	1,29	1,23	1,27	1,49	1,54	1,44	1,33	1,50

Karşılaştırmalı üstünlükler tablosuna bakıldığında görülmektedir ki; Türkiye ele alınan on bir yılda, demir ve çelik (72) ihracatında orta düzey karşılaştırmalı üstünlüğünü istikrarlı bir şekilde korumayı başarmıştır. Bosna Hersek ise tablo incelendiğinde 2012 yılından 2022 yılına kadar aynı ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Arnavutluk ise demir ve çelikteki güçlü rekabet avantajını korumaktayken, Mısır aynı ürün grubunda zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve Tunus'un aynı ürün grubunda rekabet avantajı yoktur.

Deriler ve köseler (41) ürün grubu incelendiğinde Bosna Hersek ve Arnavutluk incelenen on bir yılda güçlü bir rekabet avantajına sahiptir. Mısır ise 2012-2022 yılları arasındaki orta düzey karşılaştırmalı üstünlüğünü korumaktadır. Tunus ise aynı ürün grubunda zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Türkiye'nin aynı ürün grubundaki karşılaştırmalı üstünlükleri incelendiğinde; 2012-2017 yılları arasında rekabet avantajına sahip olmadığı ancak 2017 yılından sonra istikrarlı bir şekilde rekabet avantajını artırmaya başladığı görülmektedir.

Plastik ve mamulleri (39) ürün grubu incelendiğinde ise Türkiye ve Akdeniz Havzası içerisindeki STA kapsamında bulunan ülkelerin güçlü bir rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Buna karşın Türkiye ve Mısır'ın aynı ürün grubunda zayıf bir rekabet avantajı elde ettiği, Tunus ve Bosna Hersek'in son yıllarda rekabet avantajını geliştirmeye devam ettiği, Arnavutluk'un ise bu ürün grubunda bir rekabet avantajının olmadığı söylenebilir.

Son olarak inorganik kimyasallar (28) ürün grubu incelendiğinde; Bosna Hersek ve Tunus'un güçlü bir rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Ancak karşılaştırmalı üstünlük katsayıları incelendiğinde her iki ülkenin değerleri de son yıllarda düşüşe geçmiştir. Mısır'ın ortalama verileri ele alındığında inorganik kimyasallar grubunda orta düzeyde bir rekabet avantajına sahip olduğu görülürken, Arnavutluk ise bu ürün grubunda rekabet avantajına sahip değildir. Türkiye'nin verileri incelendiğinde ise zayıf bir rekabet üstünlüğüne sahip olduğu görülmekte ancak, karşılaştırmalı üstünlük katsayılarının istikrarlı bir şekilde artmaya devam ettiği gözlemlenmektedir.

Ülkelerin ticaret verileri, ekonomik performanslarını ve uluslararası ilişkilerdeki durumunu anlama noktasında önem arz etmektedir. Bu veriler; ithalat ve ihracat hacimleri, ticaret dengesi ve ticaret ortaklıklarının analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin 2012-2022 yılları arasındaki ticaret verileri örnekleme yer alan ülkeler (Arnavutluk, Tunus, Mısır ve Bosna Hersek) ile dünyadaki toplam ticaret ilişkileri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye ile Rakip Ülkeler Arasındaki Ürün Bazlı Ortalama Ticaret Verileri / 2012-2022

Ülkeler						
Armonize Sistem ⁵ (HS) Kodu	İthalat-İhracat verileri (Bin Dolar)	ARNAVUTLUK	TUNUS	MISIR	BOSNA HERSEK	DÜNYA
72	İHRACAT	66 107	118 339	394 400	18 675	10 298 592
	İTHALAT	28 325	8 924	48 951	27 584	18 612 417
39	İHRACAT	23 998	52 122	156 054	36 206	6 756 939
	İTHALAT	984	5 717	368 911	2 657	13 741 924

⁵ Armonize Sistem (Harmonized System), Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) tarafından uluslararası ticarete konu olan mallar için oluşturulan evrensel ve ekonomik bir dil ve koddur.

28	İHRACAT	680	7 241	94 389	609	1 688 586
	İTHALAT	42	23 381	119 237	6 404	1 751 372
41	İHRACAT	527	567	113	548	210 591
	İTHALAT	1 071	948	5 313	2 138	354 620
TOPLAM	İHRACAT	457 909	1 010 561	3 404 962	411 759	174 707 238
	İTHALAT	53 729	226 222	1 803 010	209 350	243 289 952

Kaynak: Trademap, Erişim Tarihi: 26.06.2024

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan dünya çapındaki ekonomik entegrasyonlar küresel çaptaki sermaye ve ürün akışlarını hızlandırmış ve ticari ilişkilerin yeniden yapılandırılması için uygun bir ortam oluşturmuştur. Küresel çaptaki bu yeni yapılanma ise ülkelerin ticari ilişkileri tekrardan değerlendirerek, kendilerini ticari anlamdaki dış tehditlere karşı güvenli bir ortama taşımasını zorunlu kılmıştır (Akay, 2023; Erkan v.d., 2015; Kazancı ve Lüy, 2023).

Küresel çaptaki ticaretin serbestleştirilmesi için ekonomistler tarafından geliştirilen karşılaştırmalı üstünlükler teorisi çerçevesinde bu çalışma, Türkiye'nin Akdeniz Havzası içerisindeki Serbest Ticaret Anlaşması imzaladığı ülkelerle (Bosna Hersek, Arnavutluk, Tunus, Mısır) olan başlıca ithalat ve ihracat ürün gruplarında rekabet avantajlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırmaya dahil edilen demir ve çelik (72), deriler ve köseler (41), plastik ve mamulleri (39) ve inorganik kimyasallar (28) kapsamında ülkelerin rekabet avantajlarını gösterebilmek için Balassa'nın "Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi" kullanılmıştır.

Çalışmanın bulguları incelendiğinde Türkiye'nin demir ve çelik ürün grubunda orta düzeyde bir rekabet avantajına sahip olduğu, Arnavutluk'un güçlü bir rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Bosna Hersek ise aynı ürün grubundaki rekabet avantajını verilerin incelenmeye başlandığı ilk yıl olan 2012'den bu yana kaybetmeye devam etmektedir. Deriler ve köseler ürün grubunda, Bosna Hersek ve Arnavutluk güçlü bir rekabet avantajına sahipken Türkiye 2017 yılından bu yana istikrarlı bir şekilde rekabet avantajını artırmaya devam etmektedir. Plastik ve mamulleri ürün grubuna bakıldığında araştırma kapsamında incelenen ülkelerin güçlü bir rekabet avantajına sahip olmadığı görülmüştür ancak Bosna Hersek ve Türkiye bu alandaki rekabet avantajını son yıllarda artırmaya başlamıştır. İnorganik kimyasallar ürün grubu bulgularına göre Tunus ve Bosna Hersek güçlü rekabet avantajına sahiptir. Arnavutluk ise aynı ürün grubunda rekabet avantajına sahip değildir. Son olarak Türkiye verileri incelendiğinde Türkiye'nin inorganik kimyasallardaki rekabet avantajını sürekli olarak geliştirdiği ve Mısır'ın orta düzeydeki rekabet avantajına her geçen yıl yaklaştığı gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın asıl amacı olan Akdeniz Havzasındaki Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış olan ülkelerle Türkiye'nin rekabet avantajları incelendiğinde Türkiye'nin demir ve çelikte en büyük rakibinin Arnavutluk olduğu gözlemlenmektedir. Diğer ürün gruplarındaki veriler incelendiğinde de istikrarlı bir yükseliş gösteren Türkiye'nin özellikle bu ürün gruplarındaki rekabet avantajını geliştirmesi, Akdeniz Havzasındaki ülkelerden ithal etmekte olduğu bu başlıca ürün gruplarına olan bağımlılığını azaltacak ve uluslararası ticaretteki gücünü artırmasına olanak sağlayacaktır. Türkiye'nin çalışma kapsamında incelenen ürün gruplarındaki üretim ve ihracat politikalarını rekabet avantajını artıracak yönde şekillendirmesi, Akdeniz Havzasındaki ülkeler ile arasındaki rekabet avantajını olumlu şekilde etkileyecektir. Bu nedenle karşılaştırmalı üstünlükler indeksi göz ardı edilmeden, Türkiye'nin rekabet gücünü artırmaya çalıştığı bu ürün gruplarının büyüteç altına alınarak gelişimine yönelik desteklerin sağlanması ve doğru stratejilerin geliştirilmesiyle uluslararası ticaretin Türkiye lehine geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Mehmet Barkın Dinçer %50, Sude Dışkaya %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Mehmet Barkın Dinçer 50%, Sude Dışkaya 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Dinçer, Mehmet Barkın & Dışkaya, Sude. (2024). Türkiye'nin Akdeniz Havzasındaki Gelişmekte Olan Ülkelere Karşı Rekabet Gücü Üzerine Bir Araştırma. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 1(1).

KAYNAKÇA

- Agung, A. S., Ishak, Z., Asngari, I., & Bashir, A. (2019). The effect of ASEAN-Korea free trade agreement (AKFTA) on Indonesia trade: A Gravity Model Approach. *Jurnal Ekonomi Pembangunan*, 17(1), 1–7.
- Akay, A. B. (2023). Türkiye Azerbaycan economic relations: bilateral revealed comparative advantage perspective. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(Özel Sayı), 225–237.
- Akay, B., Yıldız, Ö., Yavuz, B., & Türk, B. (2023). Türkiye'nin yaş meyve ürünlerindeki rekabet gücünün incelenmesi. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 9(Special Issue), 453-464.
- Aksoy, A., & Kaymak, H. C. (2021). Competition power of Turkey's tomato export and comparison with balkan countries. *Bulgarian Journal of Agricultral Science*, 27(2), 253-258.
- Alaskarov, A., & Sandalcılar, A. R. (2023). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere göre Azerbaycan ile Türkiye arasındaki rekabet gücünün analizi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 450–467.
- Altuntaş, S. C. (2021). Türkiye otomotiv endüstrisinin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük modeli açısından rekabet analizi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(25), 36–49.
- Ateş, E., & Seymen, A. D. (2019). Türkiye'nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları: iki yanlı-sektörel bir analiz ve dış ticaret politikası açısından bir değerlendirme. *Sosyoekonomi*, 27.
- Bashimov, G. (2017). Mobilya Endüstrisi: Türkiye'nin küresel piyasadaki karşılaştırmalı üstünlüğü. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 4(2), 20–29.
- Burrell, G., Morgan, G., Burrell, G., & Morgan, G. (1979). Assumptions about the nature of social science. *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, 248(1), 1–9.
- Cihan, K. A., & Sandalcılar, A. R. (2021). Serbest ticaret anlaşmalarının Türk dış ticaretine etkileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 33, 37–52.
- Çakmak, Ö. A. (2005). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve rekabet gücü: Türkiye tekstil ve hazır giyim endüstrisi üzerine bir uygulama. *Ege Academic Review*, 5(1), 65–76.
- Çaşkurlu, S. (2023). Türkiye'nin buğday unu ve makarna ihracatındaki rekabetçiliğine eleştirel bir yaklaşım. *Third Sector Social Economic Review*, 58(3), 2284–2307.
- Çeştepe, H. (2012). Türkiye'nin seçilmiş Ortadoğu ülkeleriyle ticaretinin analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23–43.
- Çimen, Z. A. (2024). Sınırdaki karbon düzenlemesi ve seçilmiş sektörlerde Türkiye'nin küresel rekabet gücü. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(1), 1–17.
- Demir, E., & Önder, K. (2023). Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin tekstil ve konfeksiyon sektörünün karşılaştırmalı rekabet analizi: 2010-2020 dönemi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(1), 64–86.
- Doğan, A., & Uzun, A. (2014). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 325–344.

- Erdem, T. (2020). Competitiveness of dried sector: A case study of world and Turkey. *Agric. Econ.—Czech*, 66, 365–372.
- Erkan, B. (2011). SITC teknoloji sınıflandırmasına ilişkin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesi: Türkiye ve diğer N-11 ülkelerinin karşılaştırılması. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 48(558), 35–48.
- Erkan, B., Arpacı, B., Yaralı, F., & Güvenç, İ. (2015). Türkiye'nin sebze ihracatında karşılaştırmalı üstünlükleri. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 18(4), 70–76.
- Erkekoğlu, H., & Koçer, E. (2024). Türkiye ile Rusya arasındaki dış ticaretin farklı endeks türlerine göre analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 99–112.
- Günbayı, I., & Sorm, S. (2018). Social paradigms in guiding social research design: the functional, interpretive, radical humanist and radical structural paradigms. *Online Submission*, 9(2), 57–76.
- Kalaycı, C. (2017). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri: açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi uygulaması. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3(2), 133–147.
- Kazancı, B. A., & Lüy, B. (2023). Türk Cumhuriyetlerinin sağlık sektörü açısından rekabet gücü: açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler teorisi (AKÜ). *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 116–127.
- Ketenci, C. K., & Bayramoğlu, Z. (2018). Türkiye'de ceviz üretiminin rekabet analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 5(3), 339–347.
- Kuşat, N., & Denli, E. A. (2021). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere göre Türkiye-BRICS rekabet gücü analizi (2008-2019). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 94–111.
- Mrdalj, V., Tomić, N., Jalić, N., Ostojić, A., & Vaško, Ž. (2019). Comparative advantages and intra-industry trade for meat sector in Bosnia and Herzegovina's Trade. *VIII. International Symposium on Agricultural Sciencez AgroReS, 164-173, Bosnia and Herzegovina: Banja Luka, 2019.*
- Özbaş, H., & Yıldırım, O. (2022). *Türkiye'nin dış ticaretinde açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler (2001-2019).*
- Özdemir, D. (2024). Evaluation of comparative advantages of Trade in service in Türkiye with RCA and TBI indices. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 31(1), 47–60.
- Özözen, S. (2023). Türkiye'nin narenciye sektöründe karşılaştırmalı rekabet gücü. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı), 944–967.
- Rashid, T. (2006). Implications of trade and investment with India. *Publications of State Bank of Pakistan- Research and Economic Policy Departments. P, 1.*
- Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation: London.*
- Serin, Z. V., & Yeldan, S. (2023). Savunma sanayi ürünlerinde Türkiye'nin rekabet gücünün belirlenmesi: açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve karşılaştırmalı ihracat performansı. *Journal of Economic Policy Researches*, 10(2), 485–503.
- Smith, A. (1991). *Wealth of nations prometheus books. New York.*
- Topuz, H., & Coşkun, A. (2018). Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore üçlüsünün sektörel bazda uygulamalı bir analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 672–685.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). *Yürürlükte bulunan STA'lar*. [https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar#:~:text=Ülkemizin%20hali%20hazırda%2023%20ülke,BAE\)%20STA'ları%20yürürlüktedir.](https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar#:~:text=Ülkemizin%20hali%20hazırda%2023%20ülke,BAE)%20STA'ları%20yürürlüktedir.)
- Türkmen, A., & Yiğitler, H. (2022). Yüksek ve orta teknoloji ihraç ürünlerindeki karşılaştırmalı üstünlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1–16.
- Unat, E. (2022). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yöntemine göre Türk kimya sektörünün Avrupa Birliği ülkeleri karşısındaki rekabet gücünün analizi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 146–170.
- Uzundumlu, A. S., & Ateş, T. (2024). Investigation of olive production in ten-year period in 1961-2021 years. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 11(2), 330–341.
- Yalçın, M. (2024). MIST ülkelerinin ihracat rekabet güçlerinin karşılaştırmalı analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(2), 488–506.

- Yalçın, T., & Bakan, S. (2021). Türkiye'nin rekabet gücünün açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yöntemiyle analizi (2005-2018 dönemi). *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 98-114.
- Yeldan, S. (2023). *Savunma sanayi ürünlerinde Türkiye'nin rekabet gücünün belirlenmesi: açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve karşılaştırmalı ihracat performansı yöntemi uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2023.